

Araştırma Makalesi**Başvuru:** 19.02.2025**Kabul:** 17.04.2025**Atıf:** Azak, Musa. "İspanyol Hâkimiyeti ve Savaş Şiddetinin Siyaset ve Hukuk Felsefesine Müracaatla Haklılaştırılması: Francisco de Vitoria ve Haklı Savaş Düşüncesi," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 23 (Haziran 2025): 142-156. <https://doi.org/10.55256/temasa.1642887>

İspanyol Hâkimiyeti ve Savaş Şiddetinin Siyaset ve Hukuk Felsefesine Müracaatla Haklılaştırılması: Francisco de Vitoria ve Haklı Savaş Düşüncesi¹

Musa Azak²

ORCID: 0000-0001-8839-9623

DOI: 10.55256/TEMASA.1642887

Öz

Bu çalışmanın amacı, felsefe tarihi açısından modern dönemin şafağında yaşamış İspanyol bir filozof olan Francisco de Vitoria'nın siyaset ve hukuk felsefesi kapsamında yer alan haklı savaş düşüncesini eleştirel bir perspektiften değerlendirmektir. Yine çalışma ikinci olarak kısmen de olsa ABD özelinde onun haklı savaş düşüncesinin günümüz dünyası ile olan ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada Vitoria'nın haklı savaş düşüncesinin, Amerika kıtasındaki yerli halkları mülksüzleştirme politikalarına ve Avrupa yayılcılığına meşruiyet kazandırdığı argümanı temellendirilmektedir. Çalışmada öncelikle onun açısından savaşı meşru olmaktan çıkaran haksız çerçeve tartışılmaktadır. Daha sonra Vitoria açısından savaşı meşru kılan haklı çerçeve ve bunun dayandığı felsefi kavram ve argümanlar irdelenmektedir. Çalışmada üç temel sonuca ulaşılmıştır. İlk olarak evrensel olduğunu düşündüğü doğal hukuk ve uluslararası hukuk düşüncesi doğrultusunda Vitoria'nın -Immanuel Wallersteinci bir kavramla- Avrupa Evrenselciliğini meşrulaştıran bir filozof olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada ikinci olarak Vitoria'nın en temelde *iletişim hakkı* ve *doğal ortaklık hakkını* merkeze alan haklı savaş düşüncesinin yine Wallersteinci bir ifadeyle taraflı ve tahrif edilmiş bir evrenselcilik barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak ABD özelinde değerlendirildiğinde günümüz dünyasında savaş ve hâkimiyet konularında hala Vitorian argümanların devreye konulmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Francisco de Vitoria, Haklı Savaş, Doğal Hukuk, Uluslararası Hukuk, Amerika Kıtası.

The Justification of Spanish Domination and The Violence of War with Reference to The Political and Legal Philosophy: Francisco de Vitoria and His Just War Thought

Abstract

The aim of this study is to evaluate critically the just war thought of Francisco de Vitoria, a Spanish philosopher who lived at the dawn of the modern period in terms of the history of philosophy, within the scope of his own political and legal philosophy. Again secondly, the study partly aims to reveal the relationship of his just war thought with the contemporary world, with specific reference to the USA. The study grounds the argument that Vitoria's just war thought legitimizes the policies of dispossession of the native peoples in the Americas and the European expansionism. In the study, firstly the unjust framework that delegitimizes the war from his perspective is discussed. Then, the just framework that legitimizes war from Vitoria's perspective and the philosophical concepts and arguments on which it is based are examined. There are three basic conclusions in the study. Firstly, it has been concluded that Vitoria is a philosopher who legitimizes European Universalism -with an Immanuel Wallersteinian concept- in line with the natural law and international law thought that he considers to be universal. Secondly, the study concludes that the just war thought of Vitoria which is fundamentally centered on *the right of communication* and *the right of natural partnership* -again with a Wallersteinian statement- contains a partial and distorted universalism. Finally, when evaluated with specific reference to the USA, it is understood that Vitorian arguments are still being put into politics in the world we live in regarding war and sovereignty.

Keywords: Francisco de Vitoria, Just War, Natural Law, International Law, Americas.

¹ Bu çalışma III. *International Malatya Scientific Research Congress*'de sunulan ve sadece özet metni yayınlanmış tebliğ çalışmamın genişletilmiş halidir. Çalışma genişletilirken "*Platon'dan Hugo Grotius'a Haklı Savaş Düşüncesi Üzerine Eleştirel Bir İnceleme*" başlıklı doktora tez çalışmamdan faydalanmış bulunmaktayım.

² Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. musa.azak@ahievran.edu.tr

Giriş

Yaşamakta olduğumuz günlerde Amerika Birleşik Devletleri'ne yeniden seçilen Donald J. Trump'ın beş farklı egemen devletle ilgili olan ve bu devletlerin egemenlik haklarını açıkça ihlal eden açıklamaları dikkat çekmektedir. Trump'a göre örneğin Kanada ABD'nin 51. eyaleti olarak ABD topraklarına dâhil olmalıdır ve bu mükemmel bir fikirdir. Panama Cumhuriyeti'nde yer alan Panama kanalı ABD'ye verilmelidir. Meksika Körfezinin adı Amerika Körfezi olarak değiştirilmelidir. Yine ABD'nin kuzeyinde yer alan ve Danimarka'ya bağlı özerk bir siyasi yapı olan "Grönland'ın mülkiyetinin ve kontrolünün" ABD'ye geçmesi "mutlak bir zorunluluktur".³ Panama ve Grönland özelinde gördüğümüz üzere Trump bu amaçlarını gerçekleştirmek için askeri güç kullanma seçeneğini yani savaşı devre dışı bırakmadığını ifade etmektedir.⁴ Son olarak Trump İsrail'in işgali altında olan Filistin'deki Gazze şeridini ele geçirmek istediğini belirtmiştir.⁵ Trump'ın bu açıklamalarının ABD'yi emperyal bir hâkimiyete kavuşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Yine onun hem Amerika kıtası (Kanada, Meksika, Panama) hem de dünyanın diğer bölgeleri (Grönland, Gazze) hakkındaki ifadeleri bize dünya tarihindeki -özellikle Kristof Kolomb'un 1492'de kıtaya ayak basmasından itibaren var olagelmiş- sömürge savaşlarının bitmediğini, güncel dünya siyasetinde hala yer aldığını açıkça göstermektedir.

Trump'ın yukarıda yer verdiğimiz ve özellikle Amerika kıtasında ABD'yi emperyal bir hâkimiyete kavuşturmayı amaçladığı anlaşılan açıklamaları felsefe tarihi açısından modern dönemin başlangıç safhasında yaşamış, kıtadaki hâkimiyet savaşlarının meşruiyetini felsefi açıdan tartışmış ve "İspanyol Sokrates" olarak bilinen⁶ bir filozofu akla getirmektedir: Francisco de Vitoria (1486-1546). Vitoria Avrupalı ulusların kıtayı ilk keşfettikleri zaman "Yeni Dünya" olarak adlandırdıkları Amerika kıtasına ulaşmalarıyla başlayan sömürgecilik hareketlerinin yoğun bir şekilde gerçekleştiği bir evrede yaşamış İspanyol bir filozoftur. Vitoria bu açıdan kıtadaki topraklar üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen ve aynı zamanda yurttaşı olduğu İspanya İmparatorluğunun Yeni Dünya topraklarındaki yayılmacı hâkimiyetini ve yürüttüğü savaşların haklılığını felsefi açıdan tartışmıştır. Çalışmamız bu açıdan Vitoria'nın ortaya koymuş olduğu haklı savaş düşüncesini eleştirel bir perspektiften tartışmayı amaçlamaktadır.

Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine karşı iktisadi bir çıkış yolu bulabilmek için başlattıkları deniz aşırı seferler, Avrupalı devletlerin Yeni Dünya toprakları ile karşılaşmasını doğurmuştur. Bu karşılaşma ontolojik, dini veya hukuki pek çok felsefi sorunu beraberinde getirmiştir. Nitekim Vitoria bunu şöyle ifade eder: "Tüm bu tartışma ve anlaşmazlık yaygın bir biçimde yerliler diye adlandırılan, yaklaşık 40 yıl önce İspanyol hâkimiyetine girmiş ve bu zamandan önce bilinmeyen Yeni Dünya'nın barbarları yüzünden başladı".⁷ Esas itibarıyla politik olan bu karşılaşma örneğin ontolojik açıdan şöyle bir sorunu ortaya çıkarmıştır; kıtada yüzyıllardır yaşamakta olan yerli halkların insanları tıpkı Avrupalı halkların insanlarıyla eşit varlık kategorisine sahip birer insan (homo) mıydı? Yoksa tıpkı o dönemde yaşamış İspanyol bir düşünür olan ve bu sorunlar etrafında eserler ortaya koymuş olan Juan

³ Trump'ın ilgili açıklamaları için Bkz.: Elena Giordano, "Trump: Making Canada the 51st State Is a Great 'Idea'," *Politico* 18, (December 2024). <https://www.politico.eu/article/us-donald-trump-says-great-idea-to-make-canada-the-51st-state-justin-trudeau/>; Eric Bazail-Eimil, "Trump Threatens to Retake Panama Canal," *Politico* 21, (December 2024). <https://www.politico.com/news/2024/12/21/trump-panama-canal-00195820>; Irie Sentner, "Gulf of America? More Like 'America Mexicana' Mexican President Says," *Politico* 8, (January 2025). <https://www.politico.com/live-updates/2025/01/08/congress/mexico-president-trump-gulf-of-america00197094>; Rebecca Shabad, "Trump Says Ownership of Greenland 'Is an Absolute Necessity,'" *NBC News* 23, (December 2024). <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/trump-says-ownership-greenland-absolute-necessity-rcna185197>; Eli Stokols, "Trump Says U.S. Will Take Over the Gaza Strip," *Politico* 4, (February 2025). <https://www.politico.com/news/2025/02/04/trump-says-us-will-take-over-the-gaza-strip-00202508>

⁴ Donald J. Trump, "Trump Refuses to Rule Out Use of Military Force to Take Control of Greenland and the Panama Canal," *YouTube Video* 14, (January 2025). <https://www.youtube.com/watch?v=K0EaHawPM2g>

⁵ Eli Stokols, "Trump says US will 'take over the Gaza Strip,'" *Politico* 2, (April 2025). <https://www.politico.com/news/2025/02/04/trump-says-us-will-take-over-the-gaza-strip-00202508>

⁶ Cemal Bali Akal, *Modern Düşüncenin Doğuşu: İspanyol Altın Çağı* (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016), 33.

⁷ Francisco de Vitoria, *Dersler*, çev. Ali Dokuzlu, Cansu Muratoğlu ve Merve Sağiroğlu. (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2017), 39.; Vitoria yaşamı boyunca müstakil eserler yayınlamamıştır. Fakat Salamanca Üniversitesi'nde verdiği dersleri, ya derslerden önce yazılı birer metin haline getirmiş ya da kendisinin gözetiminde öğrencilerine yazdırmıştır. Günümüze el yazmaları halinde gelen bu ders metinlerini Beltran de Heredia derleyerek yayınlamıştır. Bkz.; Vitoria, *Dersler*, 33-34.

Gines de Sepulveda'nın (1490-1573) ifade ettiği gibi⁸ yarı-insan (homunculus) olarak mı kabul edilmeliydi? Bu topraklarda yaşayan insan varlıkları Avrupalı 'normal' insanlar gibi akıl yetisine sahip ve bu yüzden özgür kimseler olarak kabul edilebilir mi? Yoksa bu insanlar Aristoteles'in *Politika*'da bahsettiği⁹ doğa gereği köleler midir? Şayet yerli halklar Aristoteles'in bahsettiği 'doğa gereği' köleler ise o zaman bu insanların 'doğa gereği' efendiler olan İspanyolların hâkimiyetine boyun eğmesi zorunlu değil midir? Öte yandan kıtada yaşayan ve dilleri, dinleri, coğrafyaları itibariyle farklı olan yerli halklar ile Avrupalı devletler arasındaki siyasi ve hukuki sorunların meşruiyet temeli neye dayandırılacaktır?

Thukydides'in (İ.Ö 455-400) *Peleponnesos Savaşları*'nda Atinalı elçinin "Güçlü olan gücünün yettiğini yapar, zayıf olan ise çekmesi gerekeni çeker"¹⁰ argümanını bir kenara bırakacak olursak İspanyollar ne hakla Amerika kıtasındaki topraklarda mülkiyet veya hâkimiyet iddiasında bulunabileceklerdir? Tıpkı Trump'ın savaş şiddetini devre dışı bırakmadığı gibi, hiç kuşkusuz İspanyollar da bu iddialarını savaşlar aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Fakat Vitoria tam da bu noktada şunu sormaktadır: Bu savaşlar haklı savaşlar mıdır? Vitoria tüm bu sorunların doğal hukuk ve uluslararası hukuk düşüncesine müracaatla çözüme kavuşturulabileceği kanaatindedir. Çalışmada bu bağlamda Vitoria'nın inşa etmeye çalıştığı haklı savaş düşüncesinin hangi kavram ve argümanlara dayandığı ele alınacaktır. Çalışmada savaş kavramı Carl Von Clausewitz'in (1780-1831) tanımı merkezinde, iki siyasi düşman taraf arasında belirli bir iradeyi kabul ettirmek için kuvvet kullanımına dayanan şiddet durumu olarak ele alınacaktır.¹¹ Çalışmanın cevaplamaya çalışacağı en temel iki araştırma sorusunu ise şöyle ifade edebiliriz: Vitoria ülkesinin karşılaştığı politik bir sorunu çözmek için ortaya koyduğu siyaset ve hukuk felsefesi ve bu kapsamda teklif ettiği haklı savaş düşüncesi ile Avrupa yayılcılığına ve yerli halkları mülksüzleştirme politikalarına meşruiyet kazandırmış mıdır? Yine Vitoria'nın haklı savaş düşüncesi ve günümüzdeki savaş siyaseti arasında bir ilişkiden söz edebilir miyiz? Vitoria kendi haklı savaş düşüncesinde savaşın hem haklı hem de haksız çerçevesini tartışmaktadır. Bu açıdan çalışmada önce onun açısından savaşın meşruiyetini ortadan kaldıracak olan haksız çerçeve ortaya konulacak akabinde ise Vitoria'nın teklif etmiş olduğu haklı çerçeve ve bu çerçevenin dayandığı temel felsefi kavram ve argümanlar ele alınacaktır. Bu yüzden ilkin onun açısından savaş haksız kılan ve bu açıdan onun meşruiyetini ortadan kaldıran hususların neler olduğunu tartışmak çalışmamız açısından önem arz etmektedir.

1. Vitoria Açısından Hâkimiyet ve Savaşın Haksız Nedenleri

Carl Schmitt'in (1888-1985) belirttiği üzere Avrupalı devletlerin Yeni Dünya topraklarını ele geçirebilmek için başlattıkları savaşların haklılığı veya haksızlığını tartışması açısından Vitoria istisnai bir düşündürdür.¹² Vitoria erken yaşlarda Dominiken tarikatı tarafından Fransa'ya eğitim almaya gönderilmiş 1522'de buradaki teoloji eğitimini tamamladıktan sonra İspanya'ya geri dönmüştür. 1526 yılında ise dönemin önemli eğitim kurumları arasında yer alan Salamanca Üniversitesi'nde teoloji kürsüsünde ders vermeye başlamıştır.¹³ Vitoria burada vermiş olduğu derslerde, İspanyolların Yeni Dünya toprakları ve yerli halklar üzerinde kuracağı hâkimiyeti veya başlatılacak savaşları konu etmiştir. Ele aldığı konuların haklılığı veya haksızlığını skolastik bir yöntem çerçevesinde yani lehte ve aleyhte sunulan kanıtları tek tek analiz ederek tartışmıştır. Hristiyan bir düşünür olan Vitoria için savaş her şeyden önce meşru bir olgudur. Bu açıdan Hristiyanlığın siyasal açıdan pasifist yorumu ona göre Kutsal Kitap hakkında yanlış bir yoruma dayanır. Vitoria kendi yorumunda ise Aziz Augustinus (354-430) ve Thomas Aquinas'ı (1225-1274) takip eder. Savaşın Hristiyanlık açısından meşru olmayan bir olgu olarak kabul edilebilmesi için Kutsal Kitap'ta doğrudan yer alan

⁸ Juan Ginés Sepúlveda, *Tratado Sobre Las Justas Causas de la Guerra Contra Los Indios*, çev. Marcelino Menéndez y Pelayo ve Manuel García-Pelayo. (México: Fondo de Cultura Económica, 1987), 104.

⁹ Aristoteles, *Politika*, çev. Özgüç Orhan. (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018), 166/1254b14-1254b20.

¹⁰ Thucydides, *The Peloponnesian War*, çev. Martin Hammond. (New York: Oxford University Press, 2009), 301-307.

¹¹ Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. Şiar Yalçın. (İstanbul: Eriş Yayınları, 2003), 13-16; 244-245.

¹² Carl Schmitt, *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*, çev. G. L. Ulmen. (U.S.A: Telos Press Publishing, 2006), 101.

¹³ Feryal Taslaman, *Haklı Savaş* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2020), 113-114.

bir ayetin olması gerekir. Fakat Kutsal Kitap'ta ne askerlik görevinin iptali ne de silahlara yaklaşılmaması emredilmektedir. Aksine askerlere şöyle denmektedir: “Kimseye eziyet etmeyin, kimsenin alnına leke sürmeyin, ücretinizle yetinin”¹⁴

Vitoria açısından İspanya İmparatorluğunun kıtada yaptığı faaliyetlere ne bütünüyle adaletsiz ne de bütünüyle adil denebilir. Bu yüzden konunun haklılığı lehte ve aleyhte öne sürülen argümanlar bağlamında değerlendirilmelidir.¹⁵ Öncelikle onun İspanyolların kıtadaki mevcut durumlarından hiç de memnun olmadığını anlıyoruz. Zira arkadaşına yazdığı mektuplardan birinde kıtada yaşananlar hakkında “... Hiçbir şey beni yerlilere karşı yapılan haksız muameleler ve kazançlar kadar dehşete düşürmemiş ve utandırmamıştır. Onlar(a) yapılanlarla ilgili) konuşmalar kanımı donduruyor” demektedir.¹⁶ Vitoria öncelikle hâkimiyeti veya savaşı haklı kıldığı düşünülen bazı argümanları eleştirerek onların neden haksız olduğunu temellendirmeye çalışır. Onun bu temellendirmelerini derli toplu bir şekilde anlayabilmek için argümantatif bir hale dönüştürerek tablo halinde şöyle ifade edebiliriz:

Hâkimiyeti veya Savaşı Haklı Kıldığı Düşünülen Argümanlar	Vitoria'nın Eleştirileri
1. Argüman: ¹⁷ Vahşi hayvanlardan hemen hemen hiçbir farkı olmayan yerli halklar Aristoteles'in <i>Politika</i> 'da bahsettiği, akıl yetisine sahip olmayan ve bu yüzden politik bir organizasyon kurması mümkün olmayan doğa gereği kölelerdir. Bu yüzden onlar için daha iyi olan doğa gereği efendilerin yani İspanyolların hâkimiyeti altına girmeleridir. Her ne kadar üzerinde yüzyıllardır yaşamakta olsalar da doğa gereği köle olan yerli halkların bu topraklar üzerinde mülkiyet ve hâkimiyet sahibi olduklarından söz edilemez. Bu yüzden -tıpkı Trump'ın Kanada için söylediği gibi- Yeni Dünya toprakları İspanya hâkimiyetine girmelidir.	Bir şey üzerinde hâkimiyet kurmak (<i>dominium esse</i>) o şeyi kontrolü altına almak anlamına gelir. Yerli halkların gündelik yaşamlarında olgusal olarak gözlemlenebilen belirli bir düzen vardır. Örneğin evlilik kurumsal bir yapıya bürünmüş bir haldedir. İntizamı bir kent idaresi söz konusudur. Yaşamlarında hukuki, ticari ve dini bir sistem yer almaktadır. Tüm bunlar onların hem toplumsal yaşam, politika, hukuk, ticaret ve dini yaşam üzerinde bir kontrole hem de akıl, muhakeme yetisine sahip olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla yerli halklar Aristoteles'in bahsettiği doğa gereği köle konumunda değerlendirilemezler. Böylelikle yerli halklar, yaşadıkları topraklar üzerinde hem kamusal hem de özel anlamda gerçek bir hâkimiyete (<i>veri domini</i>) sahiptirler.
2. Argüman: ¹⁸ Her türden hâkimiyetin temeli Tanrısal inayete dayanır. Bu yüzden inançsızlık ile günahkârlık durumu herhangi bir şey üzerinde hâkimiyet kurmaya engeldir. Yerli halklar bu gibi cürümlere bulaştıkları için onların sahip olduğu gerçek bir hâkimiyetten söz edilemez.	Teolojik temelli bu argüman doğrudan Kutsal Kitap'la çelişmektedir. Zira Kutsal Kitap'ta günah işlemesine rağmen krallıklarını kaybetmemiş olan peygamberlerden veya Firavun gibi pek çok inançsız kraldan bahsedilmektedir. Bu durum inançsızlığın veya günahkârlığın hâkimiyet kurmaya engel olmadığını göstermektedir. Özetle “Tanrı, nasıl güneşinin iyiler gibi kötülerin de üzerine doğmasını sağlıyorsa... dünyevî şeyleri de hem iyilere hem de kötülere verir.” Böylelikle günahkârlık ve inançsızlık durumundan ötürü yerli halkların malları ve toprakları ellerinden alınamaz.

¹⁴ İncil, Luka 3:14.; Vitoria, *Dersler*, 111-114.

¹⁵ Vitoria, *Dersler*, 44-45.

¹⁶ Francisco de Vitoria, *Political Writings* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 331.

¹⁷ 1. Argüman ve eleştirisi için Bkz. Vitoria, *Dersler*, 46-47, 57-60.

¹⁸ 2. Argüman ve eleştirisi için Bkz. Vitoria, *Dersler*, 47-56.; İncil, Matta 5:45.

3. Argüman:¹⁹ Aristoteles'in <i>Politika</i>'da veya Thomas Aquinas'ın <i>De Regimine Principum</i>'da gösterdiği üzere en iyi rejim monarşidir. Bu yüzden dünyanın tek bir imparatoru olması gerekir. İmparator tüm dünyanın efendisi (orbis dominus) olduğu ve egemenliği tüm dünyada geçerli olduğu için yerli halklar onun hâkimiyetine girmelidir. Aksi takdirde haklı bir savaş nedeni söz konusu olacaktır.	Siyasal iktidar her ne kadar kaynağını, gücünü (potestas) Tanrı'dan alsa da yetkisini (auctoritas), meşruiyetini halktan almaktadır. Putperest dahi olsalar kendilerinin tayin ettiği meşru yöneticileri olduğu için, yerli halklar İmparator'un evrensel kabul edilen otoritesine boyun eğmekle yükümlü değildir. Öte yandan imparatorluğu yaymanın haklı bir savaş nedeni olduğu kabul edildiğinde savaş her iki taraf için de haklı olacaktır. Nitekim imparatorluk kurma düşüncesi Hristiyan teolojisine de uygun değildir. Zira İsa açıkça "benim krallığım bu dünyada değildir" demiştir. (Yuhanna 18:36)
4. Argüman:²⁰ Papa dünyevi işler konusunda da tüm dünyada geçerli olan bir otoriteye sahiptir. Bu yüzden onun Yeni Dünya toprakları için tayin etmiş olduğu İspanyol yöneticilere itaat edilmesi gerekir. Yerli Halklar şayet Papa'nın bu otoritesini tanımazlarsa onlara karşı haklı bir savaş başlatılabilir ve onların toprakları işgal edilebilir.	Şayet İsa dünyevi bir hâkimiyete sahip değilse, onun elçisi konumunda olan Papa'nın böylesi bir otoriteye sahip olması söz konusu değildir. Bu yüzden yerli halklar Papa'nın evrensel kabul edilen otoritesini kabul etmekle yükümlü değildir. Papa ne Amerika kıtasındaki yerli halklar ne de diğer inançsızlar üzerinde evrensel bir dünyevi iktidara sahiptir. Bu argüman doğrultusunda yerli halklara karşı ne savaş açılabilir ne de mallarına el konulabilir.
5. Argüman:²¹ Doğal hukuk ve uluslararası hukuk açısından sahipsiz ya da terk edilmiş olan her şey onu ilk defa işgal edene aittir. Bu yüzden Yeni Dünya toprakları onları ilk defa keşfeden ve işgal eden İspanyollara ait olmalıdır. Buna karşı çıkılması durumunda haklı bir savaş nedeni söz konusu olacaktır.	Hem doğal hukuk hem de uluslararası hukuk gereğince Keşif Hakkı (Lat. Jure inventionis) bir haktır. Fakat sorun şu ki Yeni Dünya toprakları sahipsiz yani mülkiyet edinilmemiş topraklar değildir. Yukarıda Aristotelesçi argümanın eleştirisinde görüldüğü üzere yerli halkların Yeni Dünya toprakları üzerinde meşru bir hâkimiyeti söz konusudur.
6. Argüman:²² İsa'nın getirmiş olduğu vahyi kabul etmemeleri durumunda, savaş hukukuna göre yerli halklara karşı haklı bir savaş nedeni söz konusu olacaktır.	İnanç bir irade meselesidir. Aristoteles'in <i>Nikomakhos'a Etik</i>'te gösterdiği üzere korku, iradeye sadece ket vurmaktadır. Nitekim zor gücünden dolayı İsa'yı kabul etmek inancın kendisine karşı bir saygısızlıktır. İkinci olarak şayet bu argüman doğru olsaydı o zaman Müslümanlar yerli halklara kendi dinlerini kabul etmelerini istediklerinde o zaman İslam'ı kabul etmekle yükümlü olacaklardı. Barbarlar inanmakla yükümlü değildirler. Bu durum onlara savaş açmak ve onları sahip olduğu şeylerden mahrum etmek için yeterli bir gerekçe değildir.

¹⁹ 3. Argüman ve eleştirisi için Bkz. Vitoria, *Dersler*, 61-68, 118, 160-163.; İncil, Yuhanna 18:36.

²⁰ 4. Argüman ve eleştirisi için Bkz. Vitoria, *Dersler*, 69-76.

²¹ 5. Argüman ve eleştirisi için Bkz. Vitoria, *Dersler*, 76-77.; Mülkiyet teorileri arasında yer alan ve literatürde "İlk Ele Geçiren Teorisi" olarak bilinen bu teori hakkında önemli bir tartışma için bkz. Dilara Buket Tatar, "Mülkiyet ve Fikrî Mülkiyetin Felsefi Temelleri" (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2013), 64-68.

²² 6. Argüman ve eleştirisi için Bkz. Vitoria, *Dersler*, 77-86, 118.

7. Argüman:²³ Doğa yasalarına aykırı olan insan eti yeme, ensest ya da sodomik ilişki gibi ölümcül günahların işlenmesini engellemek haklı bir savaş nedenidir.	<i>Papa böyle buyurmuş olsa dahi</i> bu argüman geçerli değildir. Zira doğa yasalarına aykırı olan bu günahların tam olarak ne olduğunu dile getiren evrensel bir tanım söz konusu değildir. Örneğin zina veya adam öldürme bu günahlara dâhil midir? Bu argüman geçerli olsaydı krallıklar her gün el değiştirirdi. Yine Hristiyan topluluklarda faiz, zina, adam öldürme gibi cürümlerin işlendiği düşünülürse bu durum Hristiyan toplumlara karşı haklı bir savaş nedeni olduğu anlamına gelecektir. Kaldı ki keşke “İnançsızlık günahı dışında keşke bazı Hristiyanların günahları barbarların günahlarından daha hafif olsaydı!” Yine İncil’de açık bir şekilde şu ifade yer almaktadır: “İnançlılar topluluğu dışındaki yargılamaya benim ne hakkım var?... Topluluğun dışında kalanları Tanrı yargılar”
8. Argüman:²⁴ Yerli halkların kendi hür iradeleriyle İspanyol bir yöneticiyi kralları olarak kabul etmeleri durumunda, kıtada meşru bir İspanyol hâkimiyeti tesis edilebilir.	Yerli halklar kendi özgür iradeleriyle değil silahların gölgesinde korku ve bilgisizlik kaynaklı bir seçim yaptığı için bu argüman geçerli değildir.
9. Argüman:²⁵ Yeni Dünya toprakları Tanrı’nın İspanyollara vermiş olduğu bir hediyedir. Bu hediyein elde edilmesinin engellenmesi haklı bir savaş nedeni olacaktır.	Yeni Dünya topraklarının İspanyollara Tanrısal bir hediye olduğu bir kehânete dayanmaktadır. Fakat Thomas Aquinas’ın öğrettiği üzere <i>inancın ve sağduyunun kılavuzluğu</i> varken kehanetler bir kenara bırakılmalıdır. Dolayısıyla bu argüman tartışmaya gerek kalmaksızın reddedilmelidir.
10. Argüman:²⁶ Yöneticinin şöhreti ya da bireysel çıkarları savaş için haklı bir nedendir.	Argüman geçerli bir gerekçe sunmamaktadır. Zira yönetici savaş veya barışa karar verirken devletin ortak yararını gözetmelidir. Aristoteles’in politika felsefesi konusunda öğrettiği üzere yönetici bu ortak yararı değil kendi çıkarlarını merkeze aldığı anda zaten meşru bir yönetici olmaktan çıkıp bir tirana dönüşmektedir.

Tablo 1.: Hâkimiyet ve Savaşı Haklı Kılan Argümanlar ve Vitoria’nın Bunlara Yönelttiği Eleştiriler

2. Vitoria Açısından Hâkimiyet ve Savaşın Haklı Nedenleri

Hannah Arendt’in altını çizdiği üzere şiddet doğası gereği daima belirli gerekçeler çerçevesinde meşrulaştırılmaya ihtiyaç duyar.²⁷ Nitekim siyasal düşünceler tarihine baktığımızda her dönemde bu meşrulaştırmanın teorik çerçevesinin inşa edilmeye çalışıldığını görürüz. Savaş şiddeti konusunda teklif edilen söz konusu meşruiyet çerçeveleri konusunda ifade etmemiz gereken bir diğer husus ise bu teorik çerçevelerin reel politikten uzak olmadığıdır. Örneğin bizzat Leibniz’in savaş konusunda teklif ettiği haklı çerçeve Osmanlı hâkimiyetindeki Mısır’ın işgalini

²³ 7. Argüman ve eleştirisi için Bkz. Vitoria, *Dersler*, 87-90.; İncil, 1. Korintliler 5:9-13.

²⁴ 8. Argüman ve eleştirisi için Bkz. Vitoria, *Dersler*, 90-91.

²⁵ 9. Argüman ve eleştirisi için Bkz. Vitoria, *Dersler*, 91-92.

²⁶ 10. Argüman ve eleştirisi için Bkz: Vitoria, *Dersler*, 118.

²⁷ Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine*, çev. Bülent Peker. (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1997), 57.

meşrulaştırmaya çalışmaktadır.²⁸ Bu noktada Vitoria da hiç şüphesiz her şeyden önce içinde yaşadığı reel politik kapsamında ortaya çıkan sorunları ele almaktaydı.

Vitoria'nın savaş şiddetinin sınırlarını çizmeye çalıştığı haklı savaş düşüncesi konusunda ise önce genel bir tespitten söz etmemiz gerektiğini düşünüyoruz. Vitoria her şeyden önce dünyadaki Hristiyan devletlerin hep birlikte tek bir siyasi beden oluşturduğunu düşünür. Her siyasi (respublica) yapı bir bütün olarak dünyanın bir parçası olduğu gibi ona göre Hristiyan olan her siyasi yapı da Hristiyan Respublicası'nın bir parçasıdır. Vitoria buradan hareketle şu tespiti yapar: Bu yüzden yürütülen savaşlar haklı olsalar dahi Hristiyanlık Respublicası'nın zarar görme ihtimali durumunda savaşlara son verilmelidir. Bu noktada öneminden dolayı dönemin Türk İmparatorluğu ile ilgili olan şu değerlendirmesine olduğu gibi yer vermemiz gerekir²⁹:

“... Bir respublica ya da krallığa yarar, fakat yeryüzüne ya da Hristiyan âlemine zarar getirecek her savaşı tam da bu nedenle haksız kabul etmem gerekir. Bu sebeple İspanya diğer yönlerden haklı olan nedenlerle Fransa'ya savaş açsa ve hatta savaş İspanya Krallığı'na yararlı olsa bile, eğer savaş açılması Hristiyan âleminin daha büyük kayıp ve zararlara uğramasına sebep olarsa -Örneğin Türkler bu esnada Hristiyan ülkeleri işgal imkânına kavuşacaklarsa- söz konusu çarpışmanın geri bırakılması gerekir.”

Schmitt'in belirttiği üzere bugün Vitoria'nın hâkimiyet ve savaşa meşruiyet yaratan yukarıdaki on argüman hakkındaki eleştirilerini okuyan yüzeysel bir okuyucu Vitoria'nın İspanyol fetih hareketlerini tümünden reddettiği düşüncesine kapılabilir. Fakat böylesi bir okuma Schmitt'in de vurguladığı üzere yanlış olacaktır.³⁰ Bu açıdan Amerika kıtasındaki hâkimiyet ve savaşın haklılığı konusunda Vitoria'nın sarf etmiş olduğu şu cümle bu yanlış okumanın önüne geçmede önemli bir başlangıç noktasıdır: “O halde... geriye biz Hristiyanların hangi haklarla onların topraklarını ellerinden alabileceğimizi sorgulamak kalıyor”.³¹ Vitoria'nın hâkimiyet ve savaşın haklılığı konusunda yapmış olduğu sorgulamada sahip olduğu genel yaklaşımı şöyle ifade edebiliriz: Aralarında coğrafi, kültürel, dini, siyasi veya hukuki hiçbir ortaklık olmayan İspanya ve yerli halklar için ortak evrensel siyasi-hukuksal meşruiyet zemini, doğal hukuk (Lat. ius naturale) ve ondan türediğini düşündüğü uluslararası hukuk (Lat. ius gentium) düşüncesine müracaatla tesis edilmelidir. Vitoria'ya göre bu iki hukuk düşüncesi sadece bu iki siyasi yapı için değil dünyadaki tüm siyasi yapılar için geçerli ve bağlayıcı bir meşruiyet zemini ortaya koymaktadır.³²

Bu noktada bize göre sorulması gereken soru şu olmalıdır: Peki ama nedir bu doğal hukuk düşüncesi? Hukuku *insani* olmaktan çıkarıp ona *doğal* vasfını kazandıran şey nedir? Siyaset felsefesi tarihi açısından değerlendirdiğimizde pozitif hukuktan ayrı olarak doğal bir hukuk düşüncesinin Sofokles'in (M.Ö 5. yüzyıl) *Antigone* adlı eserinden beri tartışılan bir hukuk arayışı olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim Leo Strauss'un haklı bir şekilde belirttiği üzere yüzyıllardır hatta bin yıllardır olduğu gibi bugün dahi böylesi bir arayışın olduğu açıktır. Zira gündelik yaşamda politika yapıcılarının inşa ettiği hukuksal sistemler ve bu sistemlerin ürünleri olan yasalar hakkında ‘adil’ veya “adaletsiz” oldukları yönünde değerlendirmelerde bulunmaktayız. Bu tarz değerlendirmeleri yapmamız pozitif hukuktan ayrı ve hatta ona üstün bir ölçüt olduğu anlamına gelmektedir. Nitekim yine yerinde bir şekilde vurguladığı üzere tüm hakların sadece pozitif hukuka dayandığını ifade etmek adaletin sadece farklı devletlerde yer alan tikel yargı mekanizmalarının tekeline olduğu anlamına gelecektir.³³

²⁸ Hüseyin Yılmaz ve Osman Gazi Birgül, “Leibniz's Dilemma of the Ethics of Conquest: The Conflict Between His Views on Just War and the Egypt Plan,” *Karadeniz Araştırmaları* XXI, sayı: 84 (2024): 1230-1234.

²⁹ Vitoria, *Dersler*, 166, 177, 187.

³⁰ Schmitt, *Nomos of the Earth*, 108-109.

³¹ Vitoria, *Dersler*, 61.

³² Vitoria, *Dersler*, 187-188.

³³ Leo Strauss, *Natural Right and History* (U.S.A: The University of Chicago Press, 1974), 2-3.; Doğal Hukukun ne olduğu, siyasal düşünce tarihindeki soy kütükleri makalemizin sınırlarını aşan bir konu olduğu için çalışmada konu sadece Vitoria açısından ele alınacaktır. Bu konu hakkında önemli bir çalışma için bkz.: Alessandro Passerin d'Entrèves, *Doğal Hukuk: Hukuk Felsefesine Bir Giriş*, çev. Furkan Kararmaz. (İstanbul: Zoe Yayınları, 2023).

Vitoria'nın doğal hukuk düşüncesi konusunda öncelikle ifade etmemiz gereken husus onun Thomas Aquinas'ın hukuk felsefesinin takipçisi olduğudur. Vitoria'nın doğal hukuk konusunda öğrencisi olduğu Aquinas'tan tek farkı doğal hukuk düşüncesini kendi politik evreninde karşılaştığı güncel siyasi-hukuki sorunlara uygulamış olmasıdır. Kendi hukuk felsefesi açısından Aquinas'a göre dört türlü yasadan bahsedilebilir. Bunlar ezeli ebedi yasa, doğal yasa, insani yasa ve son olarak ilahî yasadır. Aquinas'a göre ezeli ebedi yasa (Lat. *lex aeterna*), varlığı kavrayışı zaman ve mekânla sınırlı olmayıp aksine ezeli-ebedi olan Tanrı'nın yaratılışla birlikte evrene koymuş olduğu yasalardır. Ona göre evrende akıl sahibi olmayan diğer canlılar bu yasaya içgüdüsel bir şekilde tabi olurken insan kendi aklı vasıtasıyla bu yasadan -Platoncu bir tabirle- pay almakta ve ona akılsal bir şekilde tabi olmaktadır.³⁴ Aquinas ezeli-ebedi yasanın insan tarafından anlaşılmış şeklini ise doğal yasa (Lat. *lex naturalis*) olarak niteler. Örnek verilecek olursa 'her canlının kendi varlığını koruması' doğal bir yasadır.³⁵ Aquinas'a göre doğal yasalar ve onların toplamından oluşan doğal hukuk genel yapısı itibarıyla toplumsal yaşamın barındırdığı özel durumlara *olduğu gibi* uygulanmaya müsait değildir. Bu yüzden pozitif hukuk sistemini meydana getiren insani yasayı devreye koyar. Devleti yöneten siyasal güç tarafından konulan ve pratik aklın doğal yasalardan türettiği sonuçlara insani yasa (Lat. *lex humana*) adını verir. Örneğin ona göre 'kimsenin bir başka kimseyi öldürmemesi gerektiğini' söyleyen insani bir yasa 'kimsenin bir başka canlıya zarar vermemesi gerektiğini' dile getiren doğal yasadan türetilmektedir.³⁶ Aquinas'a göre toplumsal yaşamın sevk ve idaresinde son olarak Tanrı'nın peygamberler aracılığıyla gönderdiği Tanrısal vahiylerden oluşan ilahi yasa da (Lat. *lex divina*) ihtiyaç vardır. Zira insan aklının sınırlı yapısı gerçekliği bütünüyle kuşatacak bir yapıda değil ve hataya düşme payı barındırmaktadır.³⁷ Böylelikle doğal hukuk düşüncesi konusunda Aquinas'ın takipçisi olan Vitoria için onun ne olduğunu şöyle tanımlayabiliriz: İnsanların kendi akılsal kavrayışları ile Tanrı'nın evrene koymuş olduğu ezeli-ebedi yasalardan pay alarak ortaya koyulan, hem insani ve toplumsal yaşamı hem de ulus ve devletlerarasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğini belirleyen evrensel geçerliliği ve bağlayıcılığı olan yasaların toplamıdır.³⁸ Böylelikle Hamilton'un belirttiği üzere Vitoria açısından hukuka doğallık vasfını kazandıran etken onun herkesin üzerine uzlaşma sağlamış olduğu, genel geçer kabul görmüş olan bir norm olma durumudur.³⁹

Vitoria'nın kendi kavrayışı çerçevesinde uluslararası hukuk (*ius gentium*) bu noktada doğal hukuktan türetilen ve uluslar arasında evrensel bağlayıcılığı olan yasaların toplamı olarak ifade edilebilir. Nitekim uluslararası hukuku bir Roma hukukçusu olan Gaius'a referansla şöyle tanımlar: "Doğal aklın tüm kavimler arasında (Lat. *inter omnes gentes*) yerleşik kıldığı şeye uluslararası hukuk denir."⁴⁰ Vitoria için tekil devletler gibi bütün dünya da aynı zamanda bir siyasal topluluktur. Uluslararası hukuk bu noktada dünyadaki tüm insanlar ve bunlardan müteşekkil olan siyasi yapılar için bağlayıcı ve evrensel bir şekilde adalete uygun olan yasaların toplamıdır. Tıpkı pozitif hukukun belirli bir bölgede geçerli ve bağlayıcı olması gibi uluslararası hukuk da dünya çapında bir bağlayıcılığa sahiptir. Hiçbir siyasi yapı bu hukukta yer alan hakları ne savaşta ne de barışta ihlal edebilir. Örneğin herhangi bir neden olmaksızın yabancılara veya seyahat edenlere kötü muamelede bulunmamak uluslararası hukuka ait bir kuraldır.⁴¹ Vitoria için bu hakların herhangi bir ihlali bir haksızlık (Lat. *iniuria*) doğuracaktır. İşte tam bu noktada ifade etmemiz gerekirse Vitoria için savaşta haklı kılan yegâne şey işlenen bir haksızlığın tazmin edilmesidir. Bu konuda Vitoria doğrudan Aziz

³⁴ Thomas Aquinas, *The Summa Theologica Volume II*, çev. Fathers of the English Dominican Province, rev. Daniel J. Sullivan. (U.S.A: Encyclopedia Britannica Inc., 1952), 208-209, 220-225.; Muhammed Tarakçı, "Aquinas" *Felsefe Ansiklopedisi* içinde (İstanbul: Etik Yayınları, 2003), 1:519.

³⁵ Aquinas, *The Summa Theologica Volume II*, 209, 222.; Tarakçı, "Aquinas," 519.

³⁶ Aquinas, *The Summa Theologica Volume II*, 210, 228-230.

³⁷ Aquinas, *The Summa Theologica Volume II*, 210-211.

³⁸ Azak, Musa, "Platon'dan Hugo Grotius'a Haklı Savaş Düşüncesi Üzerine Eleştirel Bir İnceleme" (Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2023), 112.

³⁹ Bernice Hamilton, *Political Thought in Sixteenth-Century Spain: A Study of the Political Ideas of Vitoria, De Soto, Suarez, and Molina* (London: Oxford University Press, 1963), 11-12.

⁴⁰ Vitoria, *Dersler*, 93.

⁴¹ Vitoria, *Dersler*, 187-188, 93.; Buradaki yabancılar veya seyahat edenlerin yerleşimci sömürgeciler olduğunu belirtmemiz gerekir. Zira Vitoria'nın öğrencilerinden biri olan Melchor Cano'nun da belirttiği üzere "“Büyük İskender nasıl yalnızca bir gezgin değilse, İspanyolların da Yerlilerin topraklarında yalnızca gezmek için girdikleri söylenemez.” Bkz.: Cansu Muratoğlu ve Cemal B. Akal, *Modernitenin Sonunda Yeniden Vitoria'yla* (Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2017), 71.

Augustinus'un takipçisidir. Nitekim Augustinus haklı savaşı şöyle tanımlamıştır: “Haklı savaş, haksızlıkların cezalandırıldığı (ulciscuntur iniurias) savaşlar şeklinde tanımlanır.”⁴² Vitoria devleti (respublica) Aristoteles’e paralel bir şekilde yetkin bir topluluk (perfecta communitas) olarak tanımlar. Bu açıdan işlenen haksızlıkların cezalandırılması için başlatılan saldırı savaşları devletin yetkin yani kendi kendine yeten bir yapı olduğunun kanıtıdır. Diğer yandan savaş olgusunu sadece savunma savaşları ile sınırlamak, savaşı düşman topraklarına taşıyamıyor olmak ona göre bir tür adaletsizliğe neden olacaktır. Aksi takdirde haksızlıkların cezalandırılmadığı durumda haksızlıklar sürekli işlenmeye devam edecektir. Böylesi bir dünya ise mümkün dünyaların en kötüsü olacaktır.⁴³

Vitoria savaşın haklı çerçevesini tartışırken onun can alıcı bir olgu olduğunu ihmal etmez. Zira onun da belirttiği üzere savaş demek kıyım, mal ve mülklerin yakılıp yıkılması gibi korkunç sonuçlar demektir. Bu yüzden işlenen her türden haksızlığın savaşı haklı kılmak için yeterli olmadığını vurgular.⁴⁴ Bu noktada Vitoria için uluslararası hukukta yer alan ve ihlal edilmesinin bir haksızlık (iniuria) doğurduğu ve bu yüzden savaşı haklı kılan iki doğal hak: (Lat. *ius communicationis*) iletişim hakkı ve doğal ortaklık (Lat. *ius naturalis societatis*) hakkıdır. Bu iki kavram aynı zamanda Vitoria’nın siyaset felsefesine yaptığı özgün katkılar olarak ifade edilebilir. Vitoria için savaşı haklı kılan ve aşağıda ele alacağımız tüm haklı nedenlerin bu iki kavram merkezinde ortaya konulduğunu ifade edebiliriz.

Vitoria doğal ortaklık hakkı konusunda ilginç bir argümantasyon teklif etmektedir. Yaptığı argümantasyonun ilk aşamasında uygarlığın başlangıç evrelerinde farklı insan topluluklarının sahip olduğu tüm mülkiyet unsurlarının ortaklaşa bir şekilde kullanıldığını tarihsel bir kayıt olarak belirtir. Her ne kadar kendisi öyle ifade etmemiş olsa da siyaset felsefesi açısından ‘doğa durumuna’ benzer olan bu evrede ona göre bütün insanlar dilediği yere özgürce seyahat edebilmekteydi. Argümantasyonunun ikinci öncülünde ise kendi dönemi açısından dahi oldukça radikal duran bir teklif öne sürmektedir. Her ne kadar uygarlığın daha sonraki sürecinde mülkiyetler farklı uluslar tarafından bölünmüş olsa da Vitoria herhangi bir bölgedeki tüm mülkiyet hakkının *kesinlikle* sadece ve bütünüyle bir ulusa ait olacak denli birbirinden bağımsızlaşmadığı fikrindedir. Yani farklı coğrafyalarda yaşasalar da siyasi yapıların ortaklaşa sahip olmaya devam ettiği mülkiyet hakları olduğunu savunmaktadır. Bu argümantasyon çerçevesinde sahip olunan mülkiyetler söz konusu olduğunda farklı siyasi yapıların birbirlerinin doğal ortakları olduğu sonucuna varmaktadır. Bu açıdan akarsular, açık denizler, nehirler ve limanların herkesin ortak mülkü olduğu ona göre doğal bir yasadır ve bu yüzden uluslararası hukuk uyarınca dünyanın herhangi bir denizinden kalkan bir gemi dilediği bir limana demirleyebilmelidir. Uluslararası hukuk açısından hiçbir siyasi yapının, doğal ortağı olduğu mülkiyetlere erişimi engellenemezdir. Vitoria’ya göre böylelikle yerli halklara zarar vermedikleri müddetçe İspanyolların Yeni Dünya topraklarında kendilerinin doğal “ortakları olduğu alanlarda ya da nehirlerde altın aramalarına ya da denizlerde veya nehirlerde inci avlamalarına” izin verilmelidir. Vitoria açısından yerli halkların İspanyolların kıtaya girişine herhangi bir yasak koyması haklı bir savaş nedeni doğuracak olan bir haksızlık (iniuria) anlamına gelmektedir.⁴⁵

Farklı siyasi yapılar sahip oldukları mülkiyetlerin doğal ortakları olduğu için, Vitoria açısından bu siyasi yapıların uluslararası hukuk kapsamına giren haklarından biri de iletişim hakkıdır. Farklı siyasi yapılar sahip oldukları mülkiyetlerin doğal ortakları olduğu için bu siyasi yapıların uluslararası hukuk kapsamına giren haklarından biri de iletişim hakkıdır. Siyasi yapılar sahip oldukları bu hak çerçevesinde ortak mülklerine erişebilmek için birbiriyle iletişime geçmek durumunda kalmaktadır. Ona göre yerli halklara zarar vermedikleri müddetçe İspanyolların Amerika kıtasındaki topraklarda başta serbest ticaret yapmak üzere, seyahat etme, yerleşme, değerli madencilik yapma ve dinlerini yayma maksatlı olarak iletişime geçme hakları vardır. Yerli Halklar, zarar vermedikleri müddetçe

⁴² Sancti Aurelius Augustinus, *Quaestionum in Heptateuchum Libri VII Adnotationum in Iob Liber Unus*, ed. Joseph Zycha (Vienna: Bibliopola Academiae Litterarum Caesareae Vindobonensis, 1895), 428.; Vitoria, *Dersler*, 113, 119. Tanımın Latince tam ifadesi şöyledir: “Iusta autem bella ea definiri solent quae ulciscuntur iniurias”.

⁴³ Vitoria, *Dersler*, 112-118.

⁴⁴ Vitoria, *Dersler*, 119.

⁴⁵ Vitoria, *Dersler*, 93-96.

bu maksatlar doğrultusunda kıtaya ayak basan İspanyolların bu topraklara yerleşmesini engelleyemez. İspanyollar bahsi geçen hak çerçevesinde kıtada var olmayan malları onlara ihraç edebilmeli ve “altın, gümüş ya da onlarda bol miktarda bulunan diğer şeyleri ithal edebilirler... Barbarların hükümdarları... nedensiz yere onların kazanç sağlamlarını engelleyemez”.⁴⁶ Vitoria bu düşüncesini temellendirirken yine doğa yasası olduğunu düşündüğü ve Kutsal Kitap’ta yer verilen evrensel bir olgusal bir duruma işaret eder: “Her hayvan kendi türünü sever.”⁴⁷ Bu olgusal durum Vitoria’ya göre insanlar arası dostluğun (Lat. amicitia) da doğal hukuka ait olduğunu göstermektedir. Zira doğanın bütün insanlar arasında bir bağ kurduğu fikrini paylaşmaktadır. Haklı bir neden olmadığı müddetçe birinin bir başka kimseye düşman olması bu açıdan doğa yasasına aykırı bir durumdur. Nitekim buradan hareketle onun genel olarak insan hakkındaki yorumunu kavramaktayız. Vitoria’ya göre şair Ovidius’a ait olan -daha sonra felsefe tarihinde Thomas Hobbes’un (1578-1679) vurguladığının- aksine insan insan için bir kurt (Lat. homo homini lupus) değil insan insan için sadece kendi türdeşi olan ve sevmesi gereken bir insandır (Lat. homo homini homo). Bu yüzden yerli halklar İspanyolları sevmeli ve zarar vermedikleri müddetçe kıtadaki mevcudiyetlerine karşı çıkmamalıdır. Schmitt’e göre Hobbes’un öne sürmüştüğü insan tanımı bu açıdan Vitoria’nın aksini öne süren insan kavrayışına 17. yüzyılda getirilmiş bir cevaptır.⁴⁸

Vitoria’nın siyaset ve hukuk düşüncesinde savaşı ve hâkimiyeti haklı kılan ilk argüman bu iki kavram merkezinde teklif edilmektedir. Fakat bunun dışında yer alan ve en temelde bu iki kavram dolayımında teklif edildiğini ifade edebileceğimiz 7 argüman daha yer almaktadır. Bunları yine argümantatif bir biçimde ve tablo halinde şöyle ifade edebiliriz:

Hâkimiyet ve Savaşı Haklı Kılan Diğer Nedenler
2. Argüman:⁴⁹ Tıpkı kardeşin kardeşi sevmesi bir doğa yasası olduğu gibi kardeşin kardeşi doğru yola yani Hristiyanlığa sevk etmesi de doğa yasasına ait bir durumdur. Bu yüzden kurtuluştan uzak olan bu kimseleri kurtarmak Hristiyanların bir yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük her ne kadar tüm Hristiyanlara ait olsa da Papa bu görevi sadece İspanyollara verip diğer ulusları bundan menedebilir. Kıtanın keşfedilmesindeki finansal kaynağı sağlayan ve girişimleri destekleyen devlet İspanya olduğu için, Vitoria’nın kendi ifadesiyle “keşfin meyveleri” nin sadece İspanya’ya ait olması adalete uygun olacaktır. Hristiyanların seyahat etme ve serbest ticaret yapma hakkı olduğu gibi yerli halkların topraklarında İncil’i duyurma ve yayma hakları vardır. Fakat yerli halklar herhangi bir şekilde Kutsal Kitap’ın serbestçe anlatılmasına, insanlar arasında yayılmasına izin vermezlerse bu durum onlar için haklı bir savaş nedeni olacaktır.
3. Argüman:⁵⁰ Yerli Halklar arasında yaşayan kimseler Hristiyanlığı seçmesine rağmen bu topraklardaki siyasal erkler dini tercihlere müdahale edip bu insanları tekrar putperestliğe dönmeye mecbur bırakmaya çalışırsa, bu haksızlığa son vermek için İspanyollar haklı bir savaş başlatabilirler. Bu durum dini saiklerin yanı sıra aynı zamanda yukarıda bahsedilen insanlar arası dostluğun bir gereğidir.
4. Argüman:⁵¹ Yerli Halklar arasındaki insanların büyük bir çoğunluğunun -tehdit veya korku kaynaklı olsa bile- Hristiyan olması durumunda, Papa’nın bu topraklardaki inançsız hükümdarları görevden alma ve bunların yerine Hristiyan bir hükümdar atama yetkisi vardır. Papa’nın bu yetkilendirmesine karşı çıkılması savaşı haklı kılacaktır.

⁴⁶ Vitoria, *Dersler*, 93-100.

⁴⁷ *İncil*, Sirak Kitabı, 13:15.

⁴⁸ Schmitt, *The Nomos of the Earth*, 95-96.

⁴⁹ 2. Argüman için bkz. Vitoria, *Dersler*, 100-103.

⁵⁰ 3. Argüman için bkz. Vitoria, *Dersler*, 103-104.

⁵¹ 4. Argüman için bkz. Vitoria, *Dersler*, 104-105.

5. Argüman: ⁵² İspanyollar kıtada yerleşik olan ve masum insanların törenlerde kurban edilmesini mümkün kılan, onları yamyamlığa veya yöneticilerin zorbalıklarına maruz bırakan ritüelleri veya adetleri terk etmeleri için yerli halkları zorlayabilirler. Yerli halkların bunu reddetmeleri savaşı meşru kılan haklı bir neden olacaktır.
6. Argüman: ⁵³ Doğal yasa açısından meşru olduğu üzere, yerli halklar arasında yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu gönüllü olarak inançsız efendilerine tabi olmayı bırakıp İspanyol bir hükümdarı kendilerine yönetici olarak tayin edebilirler. Onların doğal bir hakkı olan bu duruma karşı çıkılması durumunda savaş başlatmak ve hâkimiyet kurmak haklı bir boyut kazanacaktır.
7. Argüman: ⁵⁴ Kıtada yaşayan yerli halkların kendi aralarında başlayan haklı savaşlarda haksızlığa uğrayan tarafta müttefik bir güç olarak yer almak haklı bir savaş nedenidir.
8. Argüman: ⁵⁵ Yerli halklar her ne kadar bütünüyle akıl yetisinden yoksun olmasalar da yine de bu yetinden yoksunmuş gibi gözükmetedirler. Bu yüzden gerçekten meşru bir politik organizasyon kurmaya ve onu idare etmeye yetkin değildirler. Bu yüzden kendi çıkarları için bu toplumların daha akıllı olanların yani İspanyolların yönetimi altına girmeleri gerekmektedir. Buna karşı çıkılması haklı bir savaş nedeni anlamına gelecektir. ⁵⁶

Tablo-2: Vitoria Açısından Hâkimiyet ve Savaşı Haklı Kılan Diğer Nedenler

Sonuç

Çalışmamız kapsamında vardığımız üç temel sonuçtan söz edebiliriz. İlk sonucumuzu Immanuel Wallerstein (1930-2019) ve onun Avrupalı devletler hakkında yaptığı bir eleştiriden hareketle ifade edebiliriz. Immanuel Wallerstein Avrupalı devletlerin günümüz dünyasında kendilerini evrensel siyasi ve ahlaki değerlerin savunucuları ve koruyucuları olarak görme durumunu Avrupa Evrenselciliği olarak kavramsallaştırır. Wallerstein bu açıdan Avrupalı iktidarların ve entelektüellerin gerçek anlamda evrensel değerleri değil de kendi ekonomik ve politik çıkarlarını meşrulaştırmak için teklif ettikleri Avrupa Evrenselciliğinin iktidarın bir retoriği olduğunu belirtir. Bu retorik açısından Batı medeniyeti “insan haklarını koruma” veya “demokratik bir kültüre sahip olma” gibi evrensel değer ve doğrulara dayanan yegâne medeniyet olmasından ötürü “öteki” uygarlıklardan üstün olarak görülmelidir. Wallerstein bu evrenselciliğin yeni olmadığını ve iktidarların her zaman başvurduğu bir meşruiyet politikası olduğunu da vurgulamaktadır. Onun yerinde bir şekilde belirttiği üzere evrenselci politik tartışmaların ilk örneklerini 16. yüzyılda Amerika kıtasının Avrupalı devletler tarafından işgal edilme sürecinde bile görebilmekteyiz. Wallerstein açısından problem olan husus şudur ki bu tartışma on altıncı yüzyılda yapıldıktan sonra unutulmadı, bilakis o günden bugüne iktidarın sahip olduğu bu evrenselci retorik değişmeden günümüze gelmiştir. Nitekim 11 Eylül olayları akabinde başlatılan “terörizme karşı savaş” sürecinde hâkimiyet ve savaşı meşrulaştıran “demokrasiyi götürmek” veya “özgürleştirme” gibi evrenselci retorikler tekrarlanmıştır.⁵⁷ Wallerstein’i haklı çıkaran en net ifadelerden biri olarak Barack Obama’nın Nobel Barış Ödülü konuşmasını örnek verebiliriz. Zira bu konuşmasında haklı savaş düşüncesi konusunda kafa yormamız gerektiğini belirten Obama için “Amerika daima evrensel taleplerin sesi olacaktır.”⁵⁸ Wallerstein Amerika kıtasının işgal sürecinde yapılan politik tartışmalar konusunda sadece İspanyol düşünürler olan Juan Gines de Sepulveda (1490-1573) ve Bartolomeo de (1474-1556) Las Casas arasındaki tartışmayı ele almaktadır.

⁵² 5. Argüman için bkz. Vitoria, *Dersler*, 105, 121.

⁵³ 6. Argüman için bkz. Vitoria, *Dersler*, 106.

⁵⁴ 7. Argüman için bkz. Vitoria, *Dersler*, 106-107.

⁵⁵ 8. Argüman için bkz. Vitoria, *Dersler*, 107-109.

⁵⁶ Vitoria her ne kadar 8. argümanı ne bütünüyle onayladığını ne de reddettiğini ifade etmiş olsa da onun genel itibarıyla bu argümanı haklı bir savaş nedeni olarak kabul ettiği ifade edilebilir. Zira her ne kadar yukarıda savaşın haksız çerçevesinde yer verdiğim 1. Argümanın eleştirisinde aksini ifade etmiş olsa da Vitoria’ya göre *tüm bu barbarlar* doğal köle statüsüne *girişmiş gibi* gözükmetedirler. Bkz. Vitoria, *Dersler*, 108-109.; Yine de onun bu argüman konusunda düşüncelerinin net olmadığını belirtmek gerekir.

⁵⁷ Immanuel Wallerstein, *Avrupa Evrenselciliği İktidarın Retoriği*, çev. Sinan Önal. (İstanbul: Aram Yayınları, 2007), 9-14, 65.

⁵⁸ Barack H. Obama, “Nobel Lecture,” *The Nobel Prize* 10, (December 2009). <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2009/obama/lecture/>

Bu noktada çalışma kapsamındaki ilk sonucumuz, teklif ettiği siyaset ve hukuk felsefesi itibariyle Vitoria'nın da Avrupa Evrenselciliğini meşrulaştıran bir entelektüel olduğudur.

Vitoria'nın haklı savaş düşüncesi, savaşların hangi durumlarda haksız olacağına işaret etmesi açısından bir yandan kıtada yaşayan yerli halkları savaş şiddetinden koruyor görünmektedir. Fakat öte yandan teklif etmiş olduğu ve oldukça manipülasyona açık olan savaşın haklı çerçevesi göz önüne alındığında sonuç itibariyle sömürgeciliği ve bunun en temel gerekleri olan hâkimiyet ve savaşı meşrulaştıran teorik yapıyı ortaya koymaktadır. Dinin (Papa) ve siyasetin (İmparator) sınırlı, bölgesel yetkisini aşmak için Vitoria'nın evrensel olarak gördüğü *iletişim* ve *doğal ortaklık* kavramları merkezinde öne sürdüğü bu teorik yapının Wallersteinci bir ifadeyle⁵⁹ taraflı ve tahrif edilmiş bir evrenselcilik barındırdığı anlaşılmaktadır. Çalışmada bu noktada ikinci olarak teklif etmiş olduğu siyaset ve hukuk felsefesi kapsamında onun karşılıklılık ilkesini benimsemediği, yerli halkları İspanya ile eşit siyasi özneler olarak değerlendirmede anlaşılmaktadır. Zira örnek verecek olursak İspanyolların Amerika kıtasında doğal ortağı olduğu pek çok mülkiyet kaynağına işaret ederken yerli halkların doğal hukuk ve uluslararası hukuk çerçevesinde Avrupa topraklarında yer alan herhangi bir mülkiyetin doğal ortağı olmadığını görmekteyiz. Bu açıdan onun siyaset ve hukuk felsefesinde merkezi bir yeri olduğu anlaşılan *mülkiyetin tamamıyla farklı siyasi bütünlere ait olacak şekilde bağımsızlaşmadığı düşüncesi* bütünüyle temelsiz bir kavrayış olarak durmaktadır. Yine evrensel bir doğal hak olan iletişim hakkı kapsamında Avrupalı devletlerin Amerika kıtasında değerli madencilik yapmak dâhil pek çok maksatla iletişime geçme hakkı bulunurken onun siyaset ve hukuk felsefesinde yerli halkların iletişim hakkı kapsamında Avrupa kıtasında herhangi bir maksatla bulunduğunu görmeyiz. Ayrıca Vitoria felsefi açıdan oldukça temelsiz ve kabul edilemez duran doğal ortaklık hakkı konusunda dönemin emperyal bir gücü olarak kabul edilen Türk İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarındaki mevcudiyeti ve onun bu topraklarda yer alan akarsularda değerli madencilik yapması konusunda sessizdir. Şurası açıktır ki Vitoria açısından böylesi bir durum Hristiyan ülkelerin oluşturduğu Hristiyan Respublica'sına zarar vereceği için kabul edilemez bir durum olarak görülecektir. Vitoria'nın siyaset ve hukuk felsefesinde yerli halklar sonuç itibariyle çoğunlukla herhangi bir mülkiyet veya iletişim hakkına sahip olmak yerine sadece belirtilen hakları çoğunlukla ihlal eden siyasi yapılar olarak durmaktadır.

Carl Schmitt kendi yaşamış olduğu politik evrende dahi ABD'nin çoğu resmi açıklamasında Vitoria'nın serbest ticaret, propaganda özgürlüğü ve haklı savaş düşüncesi konusundaki argümanlarına bir geri dönüş olduğunu ifade etmektedir.⁶⁰ Doğal hukuk düşüncesi kapsamında masum halkları Tiranlardan özgürleştirmenin savaşı haklı kılan Vitorian bir argüman olduğunu göz önüne aldığımızda, çalışmamız kapsamında son olarak Schmitt'e paralel bir şekilde ulaştığımız bir diğer sonuç günümüz dünyasında Vitorian argümanların hala uygulamaya konulmakta olduğudur. Zira ABD'nin 11 Eylül olayları sonrasında 2003 yılında Irak'a karşı başlatmış olduğu savaşın meşruiyet temellendirmesinden biri masum bir halkı zorba bir Tiran ve onun despotik yönetiminden özgürleştirmek olarak ifade edilmiştir. George W. Bush'un Irak savaşı hakkında yaptığı açıklamaları şöyle özetleyebiliriz: Bu savaşın amacı bir diktatörün yönetimi altında sessiz bir esaret içinde açlık ve korku haliyle yaşayan masum Irak halkına özgürlük getirmektir.⁶¹

Günümüz gerçekliği açısından baktığımızda, ABD'nin yürüttüğü savaşların meşruiyetini dayandığı temelendirmelerden biri haklı savaş düşüncesidir. Bunun en açık kanıtlarından biri ABD'nin 2023 yılında güncellediği *Savunma Bakanlığı Savaş Hukuku El Kitabı*'dır. Bu metinde Batı siyaset felsefesi geleneğinde Platon'dan itibaren var olagelen haklı savaş düşüncesi geleneğine referanslar görmekteyiz. Vitoria bu noktada haklı savaş düşüncesinin Augustinus ve Aquinasçı skolastik çerçevesini olgunlaştıran ve modern dönemin şafağında yer almış bir düşünür

⁵⁹ Wallerstein, *Avrupa Evrenselciliği İktidarın Retoriği*, 10.

⁶⁰ Schmitt, *The Nomos of the Earth*, 119.

⁶¹ George W. Bush, *Selected Speeches of President George W. Bush 2001-2008*, erişim 18 Şubat 2025, 145, 163, 169, 175. https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf

olarak görünmektedir.⁶² Böylelikle çalışmamız açısından Vitoria'nın -ABD'nin bir meşruiyet temellendirmesi olarak kendine referans aldığı- haklı savaş düşüncesinin modern dönemdeki düşünsel soy kütüklerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

⁶² United States of America Department of Defense, *Law of War Manual*, June 2015, updated July 2023, erişim 18 Şubat 2025, 20, 26, 39-40. <https://media.defense.gov/2023/Jul/31/2003271432/-1/-1/0/DOD-LAW-OF-WAR-MANUAL-JUNE-2015-UPDATED-JULY%202023.PDF>

Kaynakça

- Akal, Cemal Bali. *Modern Düşüncenin Doğuşu İspanyol Altın Çağı*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016.
- Aquinas, Thomas. *The Summa Theologica Volume II*. Çeviren: Fathers of the English Dominican Province. Rev. Daniel J. Sullivan, U.S.A.: Encyclopedia Britannica Inc., 1952.
- Arendt, Hannah. *Şiddet Üzerine*. Çeviren: Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1997.
- Aristoteles. *Politika*. Çeviren: Özgüç Orhan, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018.
- Azak, Musa. "Platon'dan Hugo Grotius'a Haklı Savaş Düşüncesi Üzerine Eleştirel Bir İnceleme." Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2023.
- Bazail-Eimil, Eric. "Trump Threatens to Retake Panama Canal," *Politico* 21, (December 2024). <https://www.politico.com/news/2024/12/21/trump-panama-canal-00195820>
- Bush, George W. *Selected Speeches of President George W. Bush 2001-2008*. https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf
- Clausewitz, Carl von. *Savaş Üzerine*. Çeviren: Şiar Yalçın, İstanbul: Eriş Yayınları, 2003.
- d'Entrèves, Alessandro Passerin. *Doğal Hukuk: Hukuk Felsefesine Bir Giriş*. Çeviren: Furkan Kararmaz, İstanbul: Zoe Yayınları, 2023.
- Giordano, Elena. "Trump: Making Canada the 51st State Is a Great 'Idea'," *Politico* 18, (December 2024). <https://www.politico.eu/article/us-donald-trump-says-great-idea-to-make-canada-the-51st-state-justin-trudeau/>
- Hamilton, Bernice. *Political Thought in Sixteenth-Century Spain: A Study of the Political Ideas of Vitoria, De Soto, Suarez, and Molina*. London: Oxford University Press, 1963.
- Muratoğlu, Cansu ve Cemal B. Akal. *Modernitenin Sonunda Yeniden Vitoria'yla*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2017.
- Obama, Barack H. "Nobel Lecture," *The Nobel Prize* 10, (December 2009). <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2009/obama/lecture/>
- Schmitt, Carl. *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. Çeviren: G. L. Ulmen, U.S.A.: Telos Press Publishing, 2006.
- Sentner, Irie. "GulfofAmerica? More Like 'America Mexicana,' Mexican President Says," *Politico* 8, (January 2025). <https://www.politico.com/live-updates/2025/01/08/congress/mexico-president-trump-gulf-of-america-00197094>
- Sepúlveda, Juan Ginés. *Tratado Sobre Las Justas Causas de la Guerra Contra Los Indios*. Çeviren: Marcelino Menéndez y Pelayo, Mexico: Manuel García-Pelayo, Fondo de Cultura Económica, 1987.
- Shabad, Rebecca. "Trump Says Ownership of Greenland 'Is an Absolute Necessity,'" *NBC News* 23, (December 2024). <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/trump-says-ownership-greenland-absolute-necessity-rcna185197>
- Stokols, Eli. "Trump Says U.S. Will Take Over the Gaza Strip," *Politico* 4, (February 2025). <https://www.politico.com/news/2025/02/04/trump-says-us-will-take-over-the-gaza-strip-00202508>
- Strauss, Leo. *Natural Right and History*. U.S.A.: The University of Chicago Press, 1974.
- Tarakçı, Muhammed. "Aquinas" *Felsefe Ansiklopedisi* içinde, Cilt 1., 508-524. İstanbul: Etik Yayınları, 2003.
- Taslaman, Feryal. *Haklı Savaş*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2020.
- Tatar, Dilara Buket. "Mülkiyet ve Fikrî Mülkiyetin Felsefi Temelleri." Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2013.
- Thucydides. *The Peloponnesian War*. Çeviren: Martin Hammond, New York: Oxford University Press, 2009.
- Trump, Donald J. "Trump Refuses to Rule Out Use of Military Force to Take Control of Greenland and the Panama

Canal,” *YouTube Video* 14, (January 2025). <https://www.youtube.com/watch?v=K0EaHawPM2g>

United States of America Department of Defense. *Law of War Manual*. (June 2015), updated July 2023. 20, 26, Erişim Şubat 18, 2025, 39-40. <https://media.defense.gov/2023/Jul/31/2003271432/-1/-1/0/DOD-LAW-OF-WAR-MANUAL-JUNE-2015-UPDATED-JULY%202023.PDF>

Vitoria, Francisco de. *Dersler*. Çevirenler: Ali Dokuzlu, Cansu Muratoğlu ve Merve Sağiroğlu, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2017.

Vitoria, Francisco de. *Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Wallerstein, Immanuel. *Avrupa Evrenselciliği İktidarın Retoriği*. Çeviren: Sinan Önal, İstanbul: Aram Yayınları, 2007.

Yılmaz, Hüseyin ve Osman Gazi Birgül. “Leibniz’s Dilemma of the Ethics of Conquest: The Conflict Between His Views on Just War and the Egypt Plan,” *Karadeniz Araştırmaları* XXI, sayı: 84 (2024): 1229-1241.